

Tálim - tárbiya teoriiyası hám metodikası

SPIRTLER TEMASÍN INTERAKTIV METODLARDAN PAYDALANÍP OQÍTÍW

E.Abdisattarova – *pedagogika ilimleri boyınsha filosofiya doktori*

D.Jarekeyeva – *stajyor oqıtıwshı*

Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq instituti

Tayanch so'zlar: organik kimyo, spirtlar, ikki atomli spirt, kop atomli spirt, etilenglikol, glitserin.

Ключевые слова: органическая химия, спирты, двухатомные спирты, многоатомные спирты, этиленгликоль, глицерин.

Key words: organic chemistry, alcohols, diatomic alcohols, polyhydric alcohols, ethylene glycol, glycerin.

Kirisiw. Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2020-jıl 12-avgusttaǵı «Ximiya hám biologiya jónelislerinde úzliksiz bilimlendiriw sıpatın hám ilim-pán nátiyjeliligin asırıw is-ilajları haqqında»ǵı PQ-4805-sanlı qararına tiykarlanıp ximiya hám biologiya pánleri boyınsha tereñirek oqıtıw, jańa islep shıǵarıw karxanaların payda etiw, farmacevtika, neft-gaz, azıq-awqat sanaat tarmaqların tez pát penen rawajlanıwına sebep bolatuǵın hámde onıń tiykarında xalqımız turmıs sharayatın jaqsılawǵa tiykar jaratıp beredi [1].

Respublikamızda ilim-texnika hám texnologiyalardı rawajlandırıw hám jáhán talaplarına juwap beretuǵın tájiriye kadrılar tayarlaw sistemasın qalıplestiriw hám de oqıtıwda innovaciyalıq tálim texnologiyaların qollanıw ayrıqsha aytıp ótilgen. Sonday-aq, joqarı oqıw orınlarında ximiya pánlerin oqıtıwda elektron bilim resurslarınan paydalanıwdıń texnologiyaların islep shıǵıw arqalı bilim alıwshılarda kásiplik bilim, kónlikpe hám tájiriyelerin xalıq aralıq standartlar dárejesinde tolıq qalıplestiriwdiń ilimiy tiykarlangan sistemasın jaratıw hám de erkin bilim alıwdı rawajlandırıwdı talap etedi.

Jáhánde bilimlendiriwdiń rawajlanıwın támiyinlewshi tiykarǵı faktor sıpatında, 2030-jılǵa shekem belgilep alınǵan bilimlendiriw koncepciyasında «Ómir dawamında sapalı bilim alıwǵa imkaniyat jaratıw» aktualıǵı wazıypa etip belgilengen. Bul bolsa, óz gezeginde hám pándi, hám shet tilin hám zamanagóy xabar texnologiyaların tereń biletuǵın hám onı tájiriyebede qollana alatuǵın ximiya oqıtıwshılardı tayarlawǵa qaratılǵanlıǵı menen áhmiyetke iye. Sol sebepli joqarı oqıw orınlarında oqıtıwdıń zamanagóy usıllarınan paydalanıwdı jolǵa qoyıw, bolajaq kásip iyelerin kásipke tayarlawda innovaciyalıq hám xabar texnologiyaların sabaq processine paydalanıwdı talap qılmaqta [2].

Usıl hám izertlewler. Házirgi dáwirde júz berip atırǵan innovaciyalıq proceslerde bilimlendiriw sisteması aldındaǵı mashqalalardı sheshiw ushın jańa informaciyanı ózlestiriw hám ózlestirilgen bilimlerde ózleri tárepinen bahalawǵa ılayıq, zárúr qararlar qabıl etiwshi, ǵárezsiz hám erkin pikir júritetuǵın shaxslar kerek.

Sol sebepli de, bilimlendiriw mákemeleriniń oqıt-tárbiyalıq processinde zamanagóy oqıtıw usılları – interaktiv usıllar, innovaciyalıq texnologiyalardıń ornı hám áhmiyeti júdá úlken bolıp tabıladı. Pedagogikalıq texnologiya hám olardıń tálimde qollanıwǵa tiyisli bilimler, tájiriye student (yamasa oqıwshı) lardı bilimli hám jetik ilimiy tájiriyege iye bolıwın támiyinleydi.

Innovaciya (inglis innovation) – jańalıq kirgiziw, jańalıq bolıp esaplanadı. Innovaciyalıq texnologiyalar

pedagogikalıq process hám de oqıtıwshı hám student (yamasa oqıwshı) iskerligine jańalıq, ózgerisler kirgiziw bolıp, onı ámelge asırıwda tiykarınan interaktiv usıllardan paydalanıladı.

Interaktiv – bul óz ara háreket etiw yamasa kim menen bolsada sáwbetlesiw, baylanısta bolıw degendi ańlatadı. Basqasha sóz benen aytqanda, oqıtıwdıń interaktiv stilistikaları biliw hám kommunikativ iskerlikti shólkemlestiriwdiń arnawlı forması bolıp, ol jaǵdayda bilim alıwshılar biliw procesine tartılǵan boladı, olar biletuǵın hám oylap atırǵan zatlardı túsiniw hám pikirlew múmkinshiligine iye boladı. Interaktiv sabaqlarda oqıtıwshınıń ornı bólek student (yamasa oqıwshı) lardıń iskerligin sabaq maqsetlerine erisiwge baǵdarlawǵa alıp keledi.

Bul usıllardıń ózine tánligi sonda, olar tek pedagog hám student (yamasa oqıwshı) lardıń birgelikte iskerlik kórsetiw arqalı ámelge asırıladı. Bunda pedagogikalıq birge islesiw procesi ózine tán qásiyetlerge iye bolıp, olarǵa:

student (yamasa oqıwshı) tiń sabaq dawamında biyparq bolmawına, erkin pikirlew, dóretiwshilik etiw hám izertlewge májbúr etiliwi;

- student (yamasa oqıwshı) lardıń oqıw procesinde pánge bolǵan qızıǵıwshılıqların turaqlı támiynleniw;

- student (yamasa oqıwshı) lardıń pánge bolǵan qızıǵıwshılıǵın erkin túrde hár bir máselege dóretiwshilik penen jandasıw;

- pedagog hám student (yamasa oqıwshı) lardıń sherikliktegi iskerligin turaqlı túrde shólkemlestiriliwi kiredi.

“Spirter” temasın uyreniwde Awa–Yaq usılınan paydalanǵanımda klass oqıwshılardıń ańsat, dáslepki maǵlıwmatlardı eske tusiriw ushın qollanamız. Sorawlar beriledi hám awa yaki yaq degen sózler menen qısqa juwaplar beriledi. Mısalı tómendegi formada keltirilgen.

Awa – Yaq usılı.

1. Etilennen spirt alıwǵa bolama? Awa (etilennen C_2H_4) spirt-etanol alıwǵa boladı, bul process-gidratiaciya dep ataladı).

2. Ósimlik japıraǵında etanol bola ma? Yaq (ósimlik japıraǵında adette etanol joq).

3. Qantlı zatlardı ashıtuw arqalı metanol alıw múmkin be? Yaq (metil spirtin alıw mumkin emes).

4. Ağash maydasınan etanol alıwǵa bola ma? Awa (ağash maydasınan etanol alıwǵa boladı-bul cellyulozalıq etanol óndiriw processı arqalı ámelge asadı).

5. Eger kartoshka muzlaǵan bolsa onnan etil spirtin alıw múmkin be? Awa (sebebi kartoshkada kraxmal bar, ol

64

paydalı qasiyetlerin har tárepleme uyrenemiz. Usı tema arqalı oqıwshılar ximiyanı medicina, biologiya, kundelikli turmis, sanaat penen tıǵız baylanıslıǵın uyrenedi [5:67-69]. Temanı tolıq tusındırıwde interaktiv usıllardan Awa-Yaq

usılı, Venn diagramma, T-keste, Formula tabıw, Konceptual keste siyaqlı interaktiv usıllardan paydalanıp sabaq ótkenimizde oqıwshılardı ximiyaga qızıqtırıw, ximiyalıq formulalardı yadta saqlaw qasiyeti qalıplesedi.

Ádebiyatlar

1. Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2020-jıl 12-avgusttaǵı «Ximiya hám biologiya jónelislerinde úzliksiz bilimlendiriw sıpatın hám ilim-pán nátiyjeliligin asırıw is-ilajları haqqında»ǵı PQ-4805-sanlı Qararı.
2. Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2020-jıl 29-oktyabrdeǵı «Ilim-pándi 2030-jılǵa shekem rawajlandırıw koncepciyasın tasdıyıqlaw haqqında»ǵı PP-6097-sanlı Pármanı.
3. Abdusamatov A., Mirzayev R., Ziyayev R. Organik kimyo. – Toshkent: «O‘qituvchi», 2004.
4. Ixtiyarova G.A., Bekchanov D.J., Ahadov M.Sh. Kimyoni o‘qitishda zamonaviy texnologiyalar. – Toshkent: 2020.
5. Abdisattarova E., Jarekeyeva D., Sultanov M. Ximiya sabaǵında integraciyalasqan oqıtıw. // «Ilim hám jámiyet», 2024 (№2/2). 67-69-b.

REZYUME. Maqolada organik kimyo fanidan “Spirtlar” mavzusini interfaol metodlardan foydalanib o‘qitishning qisqacha ta’rifi berilgan. Maktabda organik kimyo kursini chuqurroq o‘qitishda interfaol metodlardan “Awa-Yaq”, Formulalarni topish, T-jadval, Venna diagrammasi “Spirtlar” mavzusiga oid misollar bilan keltirilgan.

РЕЗЮМЕ. В статье дается краткое описание преподавания темы “Спирты” по органической химии с использованием интерактивных методов. При углубленном изучении курса органической химии в школе интерактивные методы “Awa-Yaq”, нахождение формул, T-таблица, диаграмма Венна приведены с примерами по теме “Спирты.”

SUMMARY. The article provides a brief description of teaching the topic “Alcohols” in organic chemistry using interactive methods. In the in-depth study of the organic chemistry course at school, interactive methods such as “Awa-Yaq”, Finding Formulas, T-Table, Venn Diagram are presented with examples related to the topic “Alcohols.”

JISMONIY TARBIYA DARSLARIDA HARAKATLI O‘YINLARDAN FOYDALANISH USULLARI

J.A.Alimov – dotsent

Andijon davlat pedagogika instituti

Tayanch so‘zlar: jismoniy rivojlanish, harakat, ko‘nikma, malaka.

Ключевые слова: физическое развитие, движение, умения, компетентность.

Key words: physical development, movement, skills, competence.

Kirish. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ta’lim tizimidagi islohotlar, innovatsion o‘zgarishlar, yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash, ta’lim sifat va samaradorligini oshirish yo‘lida ta’limtarbiya jarayoni ishtirokchilari uchun zaruriy hamda yetarli shart-sharoitlarni yaratib berilishi oliy o‘quv yurtlari rahbarlari va professor-o‘qituvchilariga ham o‘ziga xos katta mas’uliyat yuklaydi. Yangi O‘zbekiston ta’lim tizimini tubdan o‘zgartirish, uni xalqaro standartlarga integratsiyalash, mehnat bozori talablariga mos keluvchi malakali kadrlarni tayyorlash hamda Uchinchi Renessans g‘oyasini amalga oshiradigan yangi avlodni voyaga etkazish maqsadida katta islohotlar amalga oshirilmoqda.

«Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» asosida ta’limtarbiya tizimining tubdan isloh etilayotgani ham ana shu ulug‘vor vazifani amalga oshirish yo‘lidagi muhim qadamdir. Xuquqiy demokratik davlatimiz, ochiq fuqarolik jamiyatining eng ustuvor yo‘nalishlaridan biri sanalmish ta’lim sohasida olib borilayotgan islohotlarning asosiy maqsadi – bu jarayonning sifati va samaradorligini oshirishga qaratilgan tadbirlar majmuasidan iborat. Shu boisdan, mamlakatimiz mustaqilligidan so‘ng yosh avlodning tarbiyasiga, sog‘ligiga aloxida e’tibor qaratila boshlandi [1].

Jismoniy tarbiyaga e’tiborni kuchayganligini umumiy o‘rta ta’lim maktab o‘quvchilari o‘rtasida «Umid nihollari», texnikum va akademik litsey tinglovchilari ishtirokida «Barkamol avlod», oliy ta’lim muassasalari talabalari o‘rtasida «Universiada» sport musobaqalari tashkil etilgan.

Natijada sportning ko‘plab turlari bo‘yicha O‘zbekistondan olimpiada va jahon chempionlari yetishib chiqmoqda. Maktablarda va mahallalarda ham sport musobaqalari tashkil etilmoqda. Maktab o‘quvchilarida ahloqiy fazilatlarini milliy harakatli o‘yinlar orqali shakllantirish jamiyatimizdagi madaniy-ma’rifiy soxolarda ilgari bosilgan qadam bo‘lib xisoblanadi. Milliy tavsifga ega bo‘lgan jismoniy mashqlar, sport va harakatli o‘yinlarning xilma-xilligi ularni o‘quv-tarbiya jarayonining juda ko‘p sohalarida qo‘llash imkonini beradi.

Adabiyotlar tahlili. Harakatli o‘yinlar boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun muhim xisoblanadi. O‘yinlar xayotdagi to‘siqlarni yengish ularning qobiliyatlarini ro‘yobga chiqarish bilan bog‘lik bo‘lgan jismoniy mashqlarni o‘z ichiga oladi. Har xil obrazlarga taqlid qilingan o‘yinlarni o‘ynab borish jarayonida bolalarda o‘z-o‘zini boshqarish qobiliyati, faol harakat malaka va ko‘nikmalari shakllana boradi. Bundan tashqari o‘yinlar bolalarning jismoniy barkamol bo‘lishlari uchungina emas, balki aqliy va ahloqiy jixatdan tarbiyalash uchun xam muhim ahamiyatga ega. Ko‘plashib o‘ynaladigan o‘yinlarda bolalar maqsadga erishish uchun farosatini, qat’iyatini ko‘rsatishi, jamoa oldida o‘zining emas, balki o‘rtoqlarining xatti-harakatlari uchun xam javobgarlik hissini sezadigan bo‘lishi kerak [3].

Pedagogik, psixologik, sotsiologik, axloqshunoslik, jismoniy tarbiya o‘qitish metodikasiga oid adabiyotlar tahlili o‘quvchilarga jismoniy tarbiya berish va shu o‘rinda jismoniy mashqlar tizimi hamda harakatli o‘yinlardan